

Функціонування інфраструктурних одиниць у різних стилях української мови

Ключові слова: *дворівневий синтаксис, інфраструктура, базовий рівень речення, модифікаційно-супровідний рівень, звертання, вставні слова, вставлені одиниці, слова автора при прямій мові.*

Функціонування мовних одиниць у текстах певного комунікативного призначення привертає до себе пильну увагу сучасної мовознавчої науки. У річниці цього інтересу знаходиться і з'ясування в текстах різних стилів структурно-семантичних та стилістично-прагматичних особливостей таких мовних одиниць, як звертання, вставні та вставлені конструкції, слова автора при прямій мові.

Питання про зв'язок, вставних і вставлених конструкцій з реченням, яке неодноразово порушувалося в мовознавстві, висвітлювали по-різному. Ці одиниці розглядалися як такі, що не пов'язані з реченням (О.Х.Востоков, О.О.Шахматов, О.М.Пешковський та ін.), як своєрідні члени речення (І.І.Мещанінов, В.В.Виноградов). Думки про те, що зв'язок вставних слів з реченням здійснюється за допомогою інтонації, висловлював А.І.Анікін. Зв'язок з реченням вставних слів, пропонувалося назвати співвідносним граматичним зв'язком (О.Г.Руднев). Л.О.Кадомцева з цього приводу відзначає: "І вставні слова, і вставлені конструкції, взаємодіючи із структурою основного речення, становлять співвідносні елементи, для яких прагнуть віднайти синтаксичний зв'язок взаємодії як зв'язок інтродуктивний, відносний, зіставний і под. Відшукання лише термінів для позначення зв'язку вставних і вставлених конструкцій із структурою включаючого речення не сприяє описові синтаксичного явища, для якого основою типології є

комунікативний аспект, текст, широка виражальна функція, пов'язана із різними способами репрезентації змісту в різних типах текстів — мовленнєвих ситуаціях”[1,89].

Звертання, як вставні та вставлені слова та речення, теж належить до тих мовних одиниць, які постійно привертають увагу мовознавців. Однак усі аспекти цього складного, багатовимірного явища ще й досі остаточно не висвітлені в науковій літературі.

У більшості шкільних підручників та посібників для ВНЗ звертання розглядають як таке, що не виступає членом речення. Деякі вчені вважають його особливим різновидом члена речення (О.Г. Руднєв, І.Т. Яценко), інші схиляються до думки, що звертання, виражене кличним відмінком, може бути членом речення (О.О. Потебня, Е.К. Тимченко, І.К. Кучеренко), непоодиноким постає тлумачення звертання як особливої синтаксичної одиниці (Див. аналіз різних підходів до визначення статусу звертання в [2, 265-269]).

Різні погляди існують і на слова автора при прямій мові. Конструкції з прямою мовою утворюють особливу синтаксичну побудову, яка складається з двох відмінних з функціонального погляду компонентів: слів автора, тобто того, хто дослівно наводить чийсь мову, і власне чужого мовлення, переданого без змін із збереженням його лексичних, синтаксичних, емоційно-модальних рис.

На особливість конструкцій з прямою мовою, на неможливість беззастережного віднесення їх до традиційно складних речень (сурядних, підрядних або безсполучникових) неодноразово вказували мовознавці. На думку М.К.Мілих, між авторською ремаркою і прямою мовою утворився в мові особливий вид підрядного зв'язку, властивий тільки цим конструкціям. Особливість конструкцій з прямою мовою полягає у взаємопідрядності обох

складових частин [3,205] В.І.Кодухов вважає цю конструкцію безсполучниковим складним реченням: "Своєрідність речення з прямою мовою серед інших безсполучникових складних речень полягає у відносній самостійності речення прямої мови і у рухливості авторського речення" [4,12]. На подібність до безсполучникового речення конструкцій з прямою мовою вказує і Б.М.Кулик: "Слова автора і пряма мова, об'єднуючись, утворюють особливий тип конструкції, близький до безсполучникового речення із взаємозалежними складовими частинами " [5,269]. Автори ж академічного видання "Сучасна українська літературна мова. Синтаксис" заперечують зв'язок подібних конструкцій з безсполучниковим складним реченням: "...синтаксична специфіка слів автора і дослівно переданого чужого мовлення не дає ніяких підстав для об'єднання їх у межах безсполучникового складного речення. Зв'язок між конструкціями, вживаними для передачі слів автора і відтворення чужого мовлення, виходить за межі синтаксису речення. Слова автора і речення, що безпосередньо відтворюють чуже мовлення, перебувають не у граматичному, а у загально-змістовому зв'язку" [6, 429].

Ці суперечності до певної міри вирішуються з позицій дворівневого синтаксису. У сучасній граматиці ідея інфраструктури речення вперше була розроблена Д.Х.Баранником. Учений розглядає речення як комунікативну одиницю, що має два структурні рівні: базово-комунікативний та модифікаційно-супровідний. Базово-комунікативний (інтраструктурний) рівень речення утворюють головні та поширюючі (другорядні) члени речення, прості речення в складних синтаксичних конструкціях. Одиницями модифікаційно-супровідного (інфраструктурного) рівня, або рівня суб'єктивно-модального та інформативного прирощення, є синтаксично й інтонаційно автономні вербальні структури, зорієнтовані на базовий

граматичний і смисловий контури висловлення. Засоби модифікаційно-супровідного структурного рівня "обслуговують" висловлення, забезпечують йому узгоджену з ситуацією та індивідуально-суб'єктивною настановою мовця інформативну повноцінність. Вони формують план авторського супроводу комунікативно актуальної частини висловлення, план авторського коригування її, орієнтують вислів на адресата [7,13].

До одиниць модифікаційно-супровідного рівня речення належать звертання, вставні та вставлені слова, словосполучення і речення, слова автора при прямій мові. Вони утворюють інфраструктуру речення, тобто "комплекс функціонально спеціалізованих автономних синтаксичних форм, які, включаючись у базову структуру (інтраструктуру) речення й еластично перериваючи його граматичну й інтонаційну лінійність, забезпечують потрібні, зумовлені комунікативним завданням природження інформативного, суб'єктивно-модального, експресивного та іншого характеру"[7,16]. Категорії модифікаційно-супровідного рівня речення належать до основних засобів формування індивідуального (особистісного) аспекту семантики речення. Одиниці інфраструктури речення не мають граматичного зв'язку з інтраструктурним рівнем речення, в якому реалізується основний зміст висловлення. Вони тільки беруть участь у формуванні семантичної й модальної структури речення і до поширювачів його не належать. На те, що утворення цього типу займають у реченнях особливе місце – знаходяться, так би мовити, в іншому плані, в іншому вимірі, вказував ще Є. В. Кротевич [8,22].

На відміну від формально-граматичних підходів, які розглядають речення зі звертаннями, вставними і вставленими словами, словосполученнями й реченнями, словами автора при прямій мові як ускладнені, дворівневий синтаксис визначає такі речення не як ускладнені чи неускладнені, а як речення з

інфраструктурою або без неї. При цьому слід зауважити, що саме поняття “ускладнене речення” в сучасному синтаксисі потребує ще уточнення [9,60-65], і вчені, вказуючи на різноманітність простих ускладнених речень, визнають “відсутність єдиної підстави їх виділення в окремі групи і строкатість цих груп” [10,142]. Такий підхід розходиться і з розумінням природи простого ускладненого речення, викладеним у працях із семантичного синтаксису.

Не всі речення мають інфраструктуру, частіше вона відсутня, тоді такі речення можна визначити як речення з нульовою інфраструктурою. Складові інфраструктури речення не скоординовані між собою, вони взаємодіють лише з базовим (лінійним) реченням, і ця взаємодія здійснюється кожною складовою інфраструктури окремо й по-своєму. У реченні може бути декілька інфраструктурних одиниць, але вони зовсім не пов'язані між собою, і кожен інфраструктурний елемент має своє призначення, своє комунікативне завдання. Наприклад, в одному реченні є і вставне слово, і звертання: *На щастя, шановне товариство, таких людей у нас меншість, що засвідчують соціологічні дослідження* (І.Драч), або вставні і вставлені конструкції: *На мій погляд, це товариство повинно складатися з низки клубів, об'єднань, груп, асоціацій (назва не має значення), які споріднювали б нас не за абстрактним замилуванням пейзажами, а за цілком конкретними уподобаннями, інтересами* (Б. Сушинський).

У кожній з категорій інфраструктурного рівня є або безпосередньо виражений, або імпліцитно представлений предикативний зміст [7,17]. Він безпосередньо виражений у словах автора при прямій мові, вставних і вставлених реченнях, імпліцитно – у вставних і вставлених словах та словосполученнях, звертаннях. Вставні слова і словосполучення у більшості випадків – це скорочені або згорнуті вставні речення. Ця думка, висловлена ще у працях

Ф.І.Буслаєва, Д.М.Овсянко-Куликовського, О.М.Пешковського, О.О.Шахматова, знайшла підтримку в сучасних граматиках [11, 381]. Вставні одиниці типу *здається, очевидно, можливо, так би мовити, як говориться, безперечно, безумовно, звичайно, зрозуміло, природно* тощо Д.Х.Баранник кваліфікує як стаціонарні неповні речення з особливим функціональним статусом в умовах дворівневої структури висловлення [7,17]. Таку саму предикативну підоснову можуть мати і вставлені слова й словосполучення.

Щодо звертання, то вони у висловленні мають виразні ознаки комунікативної автономності і містять потенційну предикативність, міра вияву якої може бути різна, аж до максимальної, чому й можливі звертання-речення або вокативні речення, де звертання виступає як комунікативно незалежна одиниця. На те, що “звертання в ряді випадків можна визнати особливим видом речення” вказував ще О.О.Шахматов [12, 261]. Він визначив як вокативні односкладні речення, “в яких головним і єдиним членом є звертання, назва особи, до якої звернена мова, якщо ця назва виголошена з особливою інтонацією, що викликає складне уявлення, в центрі якого стоїть дана особа; у цій думці може бути виражений закид, жаль, докір, обурення” [12, 86]. Сучасні автори, зокрема І.І.Слинько, Н.В.Гуйванюк, М.Ф.Кобилянська, взагалі вважають вокативне речення основною вихідною одиницею, називаючи його кличним комунікатом, “бо це не справжнє речення, а особливий засіб зв'язку з вказівкою на адресата мовлення. З потреб спілкування кличні комунікати можуть опинятися у складі звичайних речень. У такому разі їх предикативність і самотійність послаблюються. Вони перетворюються на несамостійні кличні модифікації, які звичайно називають “звертаннями”” [11, 407].

Тому складові модифікаційно-супровідного (інфраструктурного) рівня є одиницями автономної, прирощеної (вкрапленої) предикації [7,17].

У свою чергу, у межах самих інфраструктурних одиниць, які мають предикативну основу, зокрема у вставлених конструкціях, можна побачити інші інфраструктурні елементи (вставні слова), для яких базово-комунікативним рівнем є вставлена одиниця, наприклад: *У природі зацвіло все водночас (а не, **так би мовити, поетанно, як було справіку**), та й відбувало за лічені дні (чи дало міцну зав'язь – побачимо восени) (з газ.).*

Два рівні граматичної структури речення (інтраструктурний та інфраструктурний) не існують паралельно. Горизонтальну лінійність речення формують компоненти базово-комунікативного рівня, а одиниці інфраструктури, які зорієнтовані на окремі фрагменти горизонтально розгорнутої структури, формують вертикальну лінійність за способом входження в речення.

З позицій дворівневого синтаксису засоби модифікаційно-супровідного рівня є важливою частиною речення, вони не ізольовані від нього, а тісно пов'язані з ним. Цей зв'язок не належить до жодного з традиційно відомих граматичних поєднань. Зв'язок одиниць інфраструктурного рівня з основним корпусом речення Д.Х.Баранник визначає як синтагматичну автономну інкорпорацію, або нелінійну еластичну інкорпорацію [7,19]. В основі такого зв'язку одиниць модифікаційно-супровідного рівня з базово-комунікативною частиною речення лежать інформативно-сміслові та суб'єктивно-модальні фактори. Цей зв'язок забезпечується структурно-композиційною та просодичною організацією, в якій проступають контури міжфразних поєднань і яка своїми принциповими характеристиками сягає вже у структуру тексту [там само: 19].

Погляд на будову речення як дворівневу систему дозволяє розрізнити члени речення як одиниці двох рівнів: лінійні члени речення, тобто члени базового рівня, і члени інфраструктурного рівня, або інкорпоровані.

Інкорпоровані одиниці не мають традиційних формально-граматичних зв'язків ні з іншими одиницями того самого (інфраструктурного) рівня, ні з членами лінійного речення. І зорієнтовані на зміст усього речення чи його частини або на ситуацію, що наявна в момент спілкування (створюють можливості для здійснення комунікативного процесу).

Д. Х. Баранник виділяє чотири основні функції, що виконують одиниці модифікаційно-супровідного рівня речення: визначник адресата мовлення, визначник адресанта мовлення, суб'єктивно-модальний модифікатор, актуалізатор смислового прирощення [7,19].

За нашими спостереженнями, одиниці інфраструктури речення виконують сім основних комунікативно-інформативних функцій. Це функція адресації мовлення (звертання, вставні слова), функція авторизації мовлення (слова автора, вставні та вставлені одиниці), функція розширення інформації (вставлені елементи та вставні слова), суб'єктивно-модальна функція (вставні та вставлені одиниці), оцінна функція (вставні, вставлені одиниці, слова автора, звертання), структурно-композиційна функція (вставні одиниці), довідково-інформативна функція (вставні та вставлені елементи).

Своєрідність вираження адресації може розглядатися як одна з мовностилістичних характеристик текстів різного функціонального призначення, бо "кожен жанр мовлення у кожній сфері мовного спілкування має свою, що визначає його як жанр, типову концепцію адресата" [13,291].

Звертання традиційно вважається основним засобом вираження адресації мовлення. Воно називає ім'я адресата. У текстах, зокрема публіцистичного стилю, зустрічається як загальна, так й індивідуальна адресація. Під загальною адресацією розуміємо віднесеність мовлення широкому колу осіб. Вона виражається за допомогою звертань-іменників у формі множини, наприклад: *Тож порадуймо Україну нашою збраною працею, друзі!* (з газ.).

Спрямованість висловлення колективному або невизначеному адресату в публіцистичному мовленні визначає лексичне наповнення звертання. Переважає вживання загальних іменників типу *люди, читачі, друзі*, наприклад: *Вдумаймося, люди, поки не пізно* (з газ.).

Але випадками загальної адресації не обмежується публіцистичне мовлення. У ситуації безпосереднього спілкування використовується індивідуальна адресація. Звертання тут називають конкретну особу, з якою спілкується автор, наприклад: *На мить уявив Вас, Володимире Євгеновичу, в ролі того редактора – і подумав, що Вас би ми тоді не переконали* (з газ.).

В офіційно-діловому стилі адресація більш конкретна. Як правило, уживають звертання *пане, пані, панове*, дещо рідше *добродію, добродійко, добродії* перед прізвищем, ім'ям, назвою посади, службовим або науковим званням. Означенням до таких звертань є прикметники *шановний, вельмишановний, високоповажний*. Це зумовлено нормами вічливості, що вказує на нейтральність, офіційність стосунків між мовцями. Вибір форми звертання в діловому спілкуванні має важливе значення, оскільки мовний етикет є складовою культури поведінки. Наприклад: *Шановний Леоніде Івановичу, повідомляємо, що оплату за ремонт техніки проведено згідно з нашою попередньою домовленістю* (з листа).

Інші інфраструктурні одиниці (вставні елементи) не називають адресата, а лише виражають заклик з боку мовця з метою встановлення контакту, активізації уваги співбесідника, наприклад, у публіцистичному стилі: *І, скажіть на милість, будьте ласкаві, кому в таких умовах і для чого потрібні література, мистецтво, культура, освіта та інші "надбудовні" інституції!* (з газ.).

Для безпосереднього адресування до слухача використовують вставні слова, що виражені дієсловом другої особи однини чи множини теперішнього часу або у формі наказового способу, наприклад: *Повірте, я давно вже не чув, щоб слово "братня" вимовлялося з таким сарказмом* (з газ.). *Бачите, не лише в українців, а в кожної нації в той чи інший час були власні "перехідні періоди"* (М. Плав'юк).

Слова автора при прямій мові теж беруть участь в адресації мовлення, вони можуть називати не тільки автора, але й адресата висловлення, яке оформлене прямою мовою. Як правило, він виражений іменником або займенником зі значенням особи у формі давального відмінка, наприклад, у публіцистиці: *Чи могла вчителька відкрито сказати у школі своїм вихованцям: "Діти, ваша мова прекрасна, не соромтесь її, не цурайтесь, вона нічим не гірша за інші мови!"* (О. Гончар).

Слова автора при прямій мові та вставні слова, словосполучення і речення, займають важливе місце серед різноманітних засобів вираження авторизації мовлення.

У публіцистичних текстах слова автора вказують на суб'єкт мовлення, значно рідше на суб'єкт сприйняття прямої мови. Наприклад: *Коли про це довідалася Ліна Костенко, то сказала: «Вважайте, що ви тепер ввійшли до літератури»* (з газ.).

Вставні конструкції як *на мене, як мені здається, як на мій погляд, на мою думку, на мій погляд, гадаю, думаю* та ін. указують

на авторство мовця. Вони надають висловленням особливої відвертості й переконливості, наприклад: *Хоч, як на мене, думати – теж не останнє заняття для парламентарія* (Б. Олійник).

Вставні елементи *як кажуть, як то кажуть, кажуть* не співвіднесені з певним суб'єктом, а мають узагальнено-особове значення, що включає в себе й автора. За допомогою них автори вводять у публіцистичні тексти відомі вислови та прислів'я, підкреслюючи цією конструкцією незаперечність та авторитетність вислову, наприклад: *Як то кажуть, красиво жити не заборониш* (з газ.). *Але, як кажуть, хто стукає, тому відчиняють* (з газ.) *Надія, кажуть, вмирає останньою* (з газ.).

Вставні одиниці, що починаються словами *за висловом..., за словами..., як вважає..., як писав..., як сказав...* та інші, входять до речень, які нагадують конструкції з прямою мовою, наприклад: *Маємо знати творців української історії, бо, за висловом Ральфа Емерсона, власне історії не існує – існують лише біографії* (з газ.).

До засобів вираження авторизації мовлення належать також ще одні елементи інфраструктури речення – вставлені одиниці, які безпосередньо називають автора висловлення. Як правило, вони оформлені дужками і подаються в кінці речення, наприклад: *"Горе нам, горе нашій нації, коли велика доба застане нас малими і неприготованими!"* (**Франко**) (В. Базилевський).

За допомогою одиниць інфраструктури речення, зокрема вставлених конструкцій, здійснюється розширення інформаційного простору речення. Це може бути пояснення, уточнення, доповнення, ілюстрація до змісту базового речення. Завдяки своїй смисловій місткості, саме вставлені одиниці є найбільш зручним, бо не вимагають від автора окремих синтаксичних побудов для вираження думки, і економним, якщо враховувати тенденцію до згортання зовнішнього мовного оформлення при максимальному змістовому

насиченні висловлень, яка діє у сфері сучасної комунікації, способом уведення нової інформації.

Висновок А.П.Коваль про те, що в різних стилях мови ці конструкції дуже виразно проявляють свою неоднорідність (вона настільки очевидна, що визначення вставлених конструкцій, прийняте для одного стилю, не завжди може бути застосоване до іншого) [14,157], підтверджує те, що вставлені елементи як одиниці інфраструктури речення є відбиттям насамперед комунікативної специфіки ситуації мовлення.

Дещо по-іншому функцію розширення інформації реалізують вставні елементи: якщо вставлені одиниці самі в собі містять додаткову інформацію, то вставні елементи лише вводять її. Інформацію ж, яка поглиблює, розширює, розвиває, розкриває зміст попереднього висловлення, містить у собі базова частина речення. Вставні одиниці тільки вказують на неї. Доповнення здійснюється як від конкретизації до узагальнення, так і від узагальнення до конкретизації (вставні слова *наприклад, зокрема*).

На введення додаткової інформації, яка розкриває, розширює, поглиблює, розвиває зміст попереднього висловлення, вказують вставні одиниці *більше того, мало того, крім того, до речі, до слова сказати, що більше*. Наприклад: *Мало того, було запропоновано негайно розірвати договір і покрити всю заборгованість грошима (з газ.)*.

Для введення інформації узагальненого характеру, що підкреслює суть попередніх висловлень, використовують вставні слова: *словом, одне слово*, наприклад: *Словом, хотіли, як краще, а вийшло, як завжди (з газ.)*.

Вставні одиниці як елементи інфраструктури речення посідають важливе місце серед засобів, які служать для вираження суб'єктивно-модальних значень у реченні.

Суб'єктивно-модальні значення накладаються на граматичний ґрунт речення, яке вже має модальне значення, утворюючи ніби другий шар модальних значень у смисловій структурі висловлення. На відміну від об'єктивної модальності, яка є ознакою кожного речення, суб'єктивна модальність, виражена вставними словами, є явищем факультативним. Суб'єктивна модальність, виражена вставними словами, не змінюючи основного модального значення речення, подає це значення в особливому ракурсі, в особливому освітленні [15,149].

Часом мовець за допомогою вставних слів виступає не тільки коментатором власного висловлення, а й показує, що факти в базовій частині речення подаються саме через його сприйняття, наприклад: *Суперечність між нами, як мені здається, не сприятиме консолідації, що її маємо прагнути сьогодні взаємно* (з газ.).

Елементи інфраструктури речення належать до мовних засобів вираження категорії оцінки і репрезентують різні види оцінок: інтелектуальну, емоційну, етичну, мовну та ін. Наприклад, вставлена одиниця: *Наслідком сьогоднішнього "красивого" (хоча й убогого) життя на імпорті буде елементарне вимирання, і бідним шанувальникам всіляких зарубіжностей треба б це зрозуміти* (з газ).

Слова автора здійснюють пряму оцінку мовця, виражену за допомогою прикметника, наприклад: *"Ще такого небажаного гетьмана у нас і не було", – писав про нього славний кошовий отаман Гордієнко* (В. Базилевський).

Як відомо, звертання використовується не тільки з метою встановлення контакту з адресатом мовлення (функція адресації), воно може містити в собі оцінний елемент і саме по собі виступати як засіб вираження оцінки мовцем адресата, тобто виконувати оцінно-характеризуючу функцію. У публіцистичному стилі оцінну

семантику передають в основному якісні прикметники, що входять до складу звертання. У розмовному мовленні це переважно стилістично забарвлені субстантиви.

Структурно-композиційна функція є характерною для вставних елементів. Ці одиниці відіграють значну роль у структуруванні як окремих висловлень, так і тексту в цілому. Частіше за все вони вказують на хід думки автора, на її послідовність, на протиставлення одних думок іншим, на взаємозалежність між двома сусідніми висновками. Крім того, вставні конструкції можуть сигналізувати про введення коментування, ілюстрації і т.ін. до раніше сказаного. Вносячи додаткові відтінки в повідомлення, вони увиразнюють логіко-сміслові зв'язки між його частинами і тим сприяють кращому розумінню тексту.

Довідково-інформативну функцію виконують вставні та вставлені одиниці, вони можуть подавати інформацію про джерело повідомлення, різноманітні цифрові дані, одиниці вимірів, пояснення до графічних позначень та технічні зауваження. Переважно в цій функції виступають вставлені одиниці.

Таким чином, розглядаючи речення як дворівневу граматичну структуру, маємо можливість більш детально визначити функції таких одиниць, як звертання, вставні та вставлені елементи, слова автора при прямій мові, з'ясувати їх функціонально-семантичний та стилістичний потенціал.

Література

1. Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення/ Л.О. Кадомцева. – К.: Вища шк., 1985. – 126с .
2. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис/ А.П. Загнітко. –Донецьк: ДонНУ, 2001. –662с.

3. Милых М.К. Прямая речь в художественной прозе/ М.К. Милых – Ростов-на-Дону: Ростов.книжн. изд-во, 1958. – 240с.
4. Кодухов В.И. Прямая и косвенная речь в современном русском языке/ В.И. Кодухов – Л.: Учпедгиз, 1957. – 88 с.
5. Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови/ Б.М. Кулик.– К.: Рад. школа, 1965. – Ч.ІІ – 284с.
6. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис; за заг.ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. –516с.
7. Баранник Д. Х. Два рівні граматичної структури речення/ Д. Х. Баранник // Мовознавство. – 1 993. – №6. – С.13-19.
8. Кротевич Е. В. Члены предложения в современном русском языке/ Е. В. Кротевич. – Львов: Изд-во Львовского ун-та, 1954. – 87 с.
9. Кадомцева Л.О. Ускладнення речень у світлі сучасної синтаксичної теорії/ Л.О. Кадомцева // Українське мовознавство. – К., 1989. – Вип.16. – С.60-65.
10. Бабайцева В.В., Современный русский язык. Синтаксис. Пунктуация/ В.В. Бабайцева, Л.Ю. Максимов. – 2-е изд., перераб. – М.: Просвещение, 1987. –256 с.
11. Слинько І.І. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання/ І.І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. –К.: Вища шк., 1994. –670с.
12. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка/ А.А. Шахматов. –Л.: Учпедгиз, 1941. –620с.
13. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества/ М.М. Бахтин. – М.: Искусство, 1979. – 424 с.
14. Коваль А.П. Науковий стиль сучасної української літературної мови/ А.П. Коваль. –К.: Вид-во Київського ун-ту, 1970. –307 с.
15. Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка/ Г. А. Золотова. –М.: Наука, 1973. –352 с.

